

Groninger Kroon

Atlas van

Groninger appelrassen

Rogier Verhagen

Groninger Kroon

Atlas van Groninger appelrassen

Groninger Kroon

Atlas van
Groninger appelrassen

Voorwoord

Gronings erfgoed in de tuin!

Veel gemeenten en dorps- en buurtverenigingen in Groningen blazen hun oude vervallen appelboomgaarden nieuw leven in. Daarbij is vooral aandacht voor streekgebonden oude appelrassen. Ook particulieren die een fruitboom willen planten, kiezen vanuit nostalgie en verbondenheid met het Groninger land en het culturele erfgoed vaker voor een streekgebonden, vaak oud ras. Waar vroeger gewoon een lekkere handappel werd geplant, is dat nu meer en meer een specifieke soort: een Groninger Kroon, Valkappel of Veendammer Glorie.

Weinig mensen weten echter dat die zo bekende Groninger Kroon een redelijk schurftgevoelige appel is die – afhankelijk van de grondsoort – soms moeilijk groeit. Dat je de ene soort niet op harde kleigrond moet poten en de ander niet op veen, is voor velen ook onbekend terrein en dat het klimaat invloed heeft op de bloeitijd van de boom en dus op een succesvol appeljaar realiseren zich de meesten evenmin. Bovendien, niet elke appel is een lekkere handappel of kun je door de ‘hete bliksem’ stampen. Sommige appels moeten na de pluk zelfs een paar maanden in de kelder narijpen om de echte smaak naar voren te laten komen.

‘Appelliteratuur’ is er nauwelijks. Een ‘appeldeskundige’ of pomoloog graait bij het zien van een onbekend klokhuis al snel naar de telefoon om met een collega te overleggen. In de boekenkast staat slechts zelden een standaardwerk over appels. De echte geluksvogel onder pomologen heeft de pomologenbijbel bij uitstek, het Boek van Knoop uit 1750 in bezit. Maar dat boek is zeldzaam en onbetaalbaar. Aan registreren van appelsoorten doen pomologen ook niet. Het aangemelde bewijsmateriaal moet namelijk eerst aantoonbaar ergens – al dan niet vanaf de ent – opgroeien. Een deskundig panel verorbert dan de appeltjes, liefst met smaak, voordat registratie alleen al wordt overwogen. Het duurt jaren voor een lekker appeltje door de ballotage komt om officieel geregistreerd te worden.

Waar haal je dan als geïnteresseerde leek en liefhebber van (eetbaar) cultuurhistorisch erfgoed de kennis vandaan om de juiste specifieke Groningse appelsoort te kiezen om in de tuin te planten?

Inhoud

- 9 Nieuwe appelrassen**
- 11 Groninger appelrassen**
 - 13 Groninger Kroon
 - 15 Groninger Pippeling (Groninger Peppel)
 - 17 Jan Menks
 - 19 Noorderkroon
 - 21 ReINETTE van Ekenstein
 - 23 Rode Pippeling (rode peppel)
 - 25 Smeerling Renet
 - 27 Swaanappel
 - 29 Tulpappel (Rode Tulpappel)
 - 31 Valkappel
 - 33 Veendammer Glorie
 - 35 Volders
 - 37 Willem III
 - 39 Winschoter Glorie
 - 41 Woudbloem Renet
 - 43 Zoete Kroon
 - 45 Zoete Pippeling
 - 47 Zoete Roemeling
 - 49 Zoete Veger
- 51 Andere Groninger fruitrassen**
 - 53 De Westerleese Kers
 - 55 *Ijs met kersengelei*
 - 57 Bessen en frambozen, de Lopster aalbes
 - 59 Pruimen: Boerenblauwtjes, Boerenwitjes en Wichters
 - 61 Niet Groninger fruitrassen
 - Appels*
 - Peren*
 - Pruimen*
 - Overig*
- 63 Onderhoud en verzorging**
 - 65 Hoe 'maak' je een nieuwe appelboom?
 - 65 *Copuleren en oculeren*
 - 66 *Onderstammen*
 - 69 Snoeien
 - 70 *De vorm en opbouwsnoei*
 - 71 *Onderhoud en vervangingsnoei*
 - 71 *Snoei bij achterstallig onderhoud*
- 75 Ziekten en plagen
 - 76 *Schurft*
 - 76 *Luizen*
 - 76 *Meeldauw*
 - 77 *Vruchtboomkanker*
 - 78 *Vrucht en/of Moniliarot*
 - 79 *Gebreksziekten*
 - 80 *Plaagbestrijding*
- 83 Tips en trucs**
 - 85 Pluktijd - tips en trucs
 - 85 *Wanneer te plukken*
 - 85 *Hoe te plukken*
 - 86 *Hoe te bewaren*
 - 89 Juni-val, of juni-ruï
 - 89 Te grote vruchten?
 - 89 Wat is een Zedeling (Sedeling) en wat is een Bremlie?
 - 91 Mos:
 - 'De kanarie' in de boomgaard
- 93 Recepten**
 - 95 Hete Bliksem
 - 97 Appeltulband
 - 99 Appelpudding
 - 101 Appelkaart
 - van Groningse appels
- 103 Restverwerking**
 - 105 Appelsap
 - 109 Cider: werken met overschot
- 113 Een appelboom kopen**
 - 111 Verkoop van fruitbomen gaat gepaard met ecologisch advies
 - 116 *Poten vóór de Kerst*
 - 117 *Met de hand maaien*
- 119 Boomgaarden**
 - 121 Openbare boomgaarden met Groninger fruitrassen
 - 122 Openbare boomgaarden op de kaart
- 125 Adreslijst**
 - 127 Handige adressen (email en internet)

Nieuwe appelrassen

Het lijkt logisch en simpel: eet een lekkere appel, poot de pitten en afwachten maar! Het probleem is dat uit die 'zaailingen' vrij zelden een goeie appelboom verrijst. Oh, er komt wel een boom, maar de vruchten zijn veelal niet te eten: te zuur of juist mierzoet, te klein, letterlijk 'niet binnen te houden'. Heel soms heb je geluk en groeit er een boompje uit een pit met lekkere appels. Dat is dan meteen een pomologische uitdaging, want wat voor appelsoort heb je dan? Nooit dezelfde soort als dat je ervoor op hebt gegeten. Eet een Zoete Kroon en uit de pitten van dat klokhuis groeit nooit nóg een Zoete Kroon. Het is altijd een mix tussen die Zoete Kroon en de andere appelboom die het bestoven heeft. Elke zaailing is uniek. Ook is het uniek als je tegen een zaailing aanloopt die prima te eten is. En héb je er zo één, dan heb je dus een nieuwe soort: een gelukstreffer!

Zo'n gelukstreffer is iets waar elke pomoloog naar zoekt. Zo nu en dan wordt er één gevonden en die krijgt dan veelal de naam van de vinder, of de vinder zelf geeft er een naam aan. Neem nu de Lunterse Zaailing Vereniging. Rond 1880 kwam een groepje notabelen uit Lunteren en omgeving bij elkaar. Ze hadden dezelfde hobby: rijen en rijen pitjes zaaien, gewoon om te kijken wat eruit voortkwam. Die pitten kregen ze waarschijnlijk van een jam- of stroopfabriek. Af en toe hadden de heren geluk van hun plant- en pootwerk en zat er zo'n gelukstreffer tussen. Deze nieuwe appel werd zorgvuldig beproefd, glimmend gepoetst en vervolgens toog het notabele stel ter show ende tentoonstelling en won daar prijzen. Zo leverde notaris van der Ham, prominent lid van de Lunterse Zaailing Vereniging, ooit een prijswinnend appeltje die later naar hem is vernoemd: de Notarisappel. De notaris was ook de naamgever van een uiterst leuk gevormd en lekker peertje: de Beurré van der Ham ofwel de Zwanehalpeer. Zo door de eeuwen heen zijn rassen verdwenen en komen er nieuwe rassen bij. Soms ook denken de kenners dat een ras verdwenen is

maar dan blijkt later toch dat er nog ergens een boom staat. Zo was het ook met één van de rassen die ooit door deze Lunterse Zaailing Vereniging werd gekweekt: de Tante Dora. De soort stamt van een ruime eeuw geleden en in de loop der jaren verdween het appeltje van de radar. De bomen van destijds zijn er niet meer en het is maar de vraag of er nog één van over was. Uit de geschiedenis en verhalen van mensen die ooit zo'n boom in de tuin hadden staan, is Tante Dora recentelijk weer teruggevonden. Het kan nog mooier: het is de ultieme droom van een pomoloog om een appelboom tegen te komen die vermeld wordt in het Boek van Knoop uit 1750 en waarvan gedacht werd dat die soort niet meer bestond. Dus bij vrijwel elke appel die een pomoloog niet thuis kan brengen, begint het adrenalineniveau al licht te stijgen: 'het zal toch niet...?'

Maar de overlevering kan je ook aardig tuk hebben. Tijdens een determinatiedag van appels en peren vroeg ooit iemand naar de Reint Huismanpeer. Pomologen hadden nog nooit van die peer gehoord maar toch werd er vaker naar gevraagd. Ondanks een zoektocht is die peer nooit gevonden. Op een oproep in de krant naar mensen die denken zo'n Reint Huismanpeer in de tuin te hebben staan, kwamen zeven reacties. Alle adressen zijn bezocht en telkens bleek het om de Noord-Hollandse suikerpeer te gaan. Uiteindelijk kwamen de onderzoekers ook langs de vroegere boerderij waar Reint Huisman gewoond had. Daar stond een heel oude perenboom in de tuin. Bleek dat ook dát gewoon de Noord-Hollandse suikerpeer was. Door de omgeving werd de peer destijds de 'Reint Huismanpeer' genoemd, want – logisch toch? - die peer kwam uit zijn tuin. Die naam is een eigen leven gaan leiden en zo ontstond een misverstand.

Groninger appelrassen

Coendersborg in Nuis

Kenmerken

- Matig sterk groeiende boom
- Middelgrote handappel, tapse vorm
- Pas van de boom zurig van smaak
- Pluktijd: half september
- Koel en donker bewaard blijven de appels houdbaar tot de kerst
- Het zuur van de appel gaat over in andere aroma's. Er komt balans tussen zoet en zuur
- Bodemeisen: Geen bijzondere grondeisen, maar liefst lichte bodem
- Schurftgevoelig en vatbaar voor bloedluis en meeldauw

Groninger Kroon

De Groninger Kroon is vermoedelijk een zaailing van de Princess Noble.

Een toevalstreffer dus, gevonden in de tuin van dhr. Engels, in 1875. Dhr. Engels attendeerde zijn buurman dhr. S.H. Brouwer, hoofd van de Proeftuin in Noordbroek erop om eens in zijn tuin te komen kijken naar de appelboom die daar groeide. Brouwer vond het een interessante appel. Hij vermeerderde de boom en bracht het onder de aandacht van een aantal fruittelers.

De Princess Noble was destijds een zeer gewilde appel in Nederland, een appel die overal in Nederland en ook in het Noorden werd gekweekt. Deze naam deed echter voornaam en Frans aan. De Princess Noble werd daarom ook wel 'Franse Kroon' genoemd. Er waren meer appels die men 'Kroon'-appels noemde of er in de naam het

woord 'Glorie' aan toevoegde. Dat waren appels om trots op te zijn. Als je een 'Kroon' van een appel had, dan had je wat bijzonders. De tapse vorm van de Groningse appel leek bovendien op die van de Princess Noble en zo koos men ervoor om het ras uit de tuin van dhr. Engels de naam Groninger Kroon te geven. Dat Brouwer de appel naar zijn vrouw Jantje Kroon zou hebben vernoemd, is een fabeltje. Zijn vrouw heette namelijk Grietje Jager. Na haar overlijden hertrouwde hij met Yktje Tonkens.

Het ras is tamelijk gevoelig voor schurft, zaagwesp, spinselmot, meeldauw en bloedluiskanker. Als er sprake is van een schurftaantasting dan zijn de appels ook niet lang meer te bewaren omdat schurft snel door de schil van de appel heen trekt en de vrucht daardoor snel bederft.

